

Чаплинская Ю. А. Одновременный допрос двух ранее допрошенных лиц (организационный аспект). Исследованы актуальные проблемные вопросы организационного обеспечения проведения одновременного допроса двух ранее допрошенных лиц. Рассмотрены организационно-подготовительные мероприятия проведения одновременного допроса с участием подозреваемых и обвиняемых.

Ключевые слова: организация, организационное обеспечение, следственные действия, одновременный допрос.

Chaplyns'ka Y. A. Simultaneous interrogation of two before interrogated persons(organizational aspect). This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of carrying out of simultaneous interrogation of two before interrogated persons. The author have considered the organizational preparatory actions of carrying out of simultaneous interrogation of two before interrogated persons with participation of suspected and defendants.

Keywords: organisation, organisation supply, investigatory actions, simultaneous interrogation

Надійшла до редакції 22.05.2014

Шаблистий В. В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.211

СОЦІАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

У статті набув подальшого розвитку нетрадиційний підхід до розуміння конституційного принципу верховенства права в Україні. Підтримано тих вчених, які однозначно вказують на необхідність нормативного закріплення та використання принципу верховенства закону, а не права, оскільки існують негативні і небезпечні соціальні та кримінально-правові наслідки превалювання права над законом.

Ключові слова: право, закон, верховенство права, верховенство закону, кримінальний закон, злочин, громадський порядок, хуліганство.

Постановка проблеми. Конституція України ще у 1996 році проголосила безпеку людини однією з найвищих соціальних цінностей в державі. Таке положення Основного Закону є свідченням правильного поступального руху Української держави в бік забезпечення всебічного розвитку людини, оскільки до кінця XX ст. більшість держав світу дбали лише про власну безпеку, про безпеку ж окремо взятої людини всерйоз не йшлося. Конституція України стала свідченням нормативного закріплення пріоритету прав і свобод людини над державою та суспільством. Разом з тим безпека людини є передумовою, певним предикатом всіх її прав та гарантією виконання обов'язків. З цих позицій доводиться вести мову про таке.

Детальний аналіз Розділу II Конституції України показав, що у ньому передбачено більш як тридцять п'ять прав і свобод людини і громадянина, тоді як обов'язків трохи більше чотирьох. Така диспропорція між правами та обов'язками людини і громадянина жодним чином не сприяє захисту її безпеки, оскільки абсолютна більшість пересічних громадян України знають чи не всі свої права, обов'язки ж вони або ігнорують, або дійсно їх не знають. В українській системі права існує аналогічна ситуація із правами та обов'язками чітко визначеного кола суб'єктів – права у десятки разів переважають обов'язки [1, с. 319].

Також В. К. Гришук звертає увагу на ще одну особливість Конституції України, яка в сукупності із наведеною призвела, на наше суб'єктивне переконання, до переважання права над законом в сучасному українському суспільстві. Йдеться про ч. 1 ст. 8 Конституції України – в Україні визнається і діє принцип верховенства права, який вперше помилково, на думку В. К. Гришука, був закріплений в Конституції УРСР 1978 р.

У зв'язку із цим **метою** статті є критичний погляд на конституційний погляд верховенства права в Україні та окреслення можливих шляхів мінімізації його негативних соціальних та кримінально-правових наслідків.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основою для написання статті стали праці П. П. Андрушка, Ю. В. Бауліна, О. І. Бойка, В. І. Борисова, Г. М. Борзенкова, В. К. Гришука, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, М. Й. Коржанського, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, А. А. Тер-Акопова, М. І. Хавронюка, Є. В. Фесенка, С. С. Яценка та ін.

Мета. Вклад цих та інших вчених у вирішення порушеної проблеми створив підґрунтя для подальших наукових розвідок, оскільки до сьогодні кримінально-правові наслідки реалізації громадянами України конституційного принципу верховенства права є фактично недослідженими.

Виклад основного матеріалу. У 2004 році Конституційний Суд України розтлумачив принцип верховенство права як панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [2].

Суддя Конституційного Суду України В. І. Іващенко не погоджується із цим та вважає, що із сформульованого у наведеному рішенні визначення принципу верховенства права впливає можливість протиставлення законодавства і таких «соціальних регуляторів», як норми моралі, традиції, звичаї

тощо. При цьому в разі колізії норм законів і «регуляторів» пріоритет надається останнім, оскільки закон «іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [2].

Разом з тим, повністю поділяючи вказівку В. О. Навроцького, що право – це інструмент суспільства, а закон – держави, і кримінальне право виражає уявлення суспільства про злочинність, караність і суміжні поняття, а закон – вимоги держави у цій сфері [3, с. 23], слід визнати, що безпека людини є первинною, а тому важливішою, ніж право на неї, оскільки спочатку у людини виникає відчуття, потреба у безпеці, яка лише потім трансформується у право, яке, на жаль, далеко не завжди стає інструментом держави.

На нашу думку, наведені положення є однією з передумов виникнення такої ситуації в країні, коли доводиться вести мову про виникнення нових, раніше не існуючих видів загроз безпеці людини. Йдеться про таке.

Події в Україні протягом 2013-2014 років спричинили небувалий за всю історію незалежності сплеск національної свідомості та патріотизму. Представники громадянського суспільства отримали реальні важелі впливу на державу, повністю та іноді надмірно реалізуючи принцип верховенства права. Іноді навіть доводиться говорити про відхід держави із законами на другий план. Окремі представники суспільства почали використовувати надане їм право як інструмент демонстрації сили та свавілля, повністю при цьому ігноруючи і закони, і норми моралі та звичаї, легітимізовані самим суспільством. Уявлення суспільства про злочинність і караність небезпечних діянь просто катастрофічно перестали співпадати із вимогами держави у цій сфері. Право стало мірилом свободи як вседозволеності, що не відповідає ідеям правової держави.

Прикладів такого правового свавілля, на жаль, більше, ніж хотілося б. Це і застосування насильства до депутатів всіх рівнів, яке подекуди переростає у небезпечне для життя таких осіб, і блокування роботи стратегічно важливих підприємств, і демонстрація беззахисності представників судових та правоохоронних органів через спробу захоплення їх приміщень та пред'явлення незрозумілих вимог до їх керівників і багато іншого.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 року, відомості про вказані події вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань у переважній своїй більшості за ч. 2 ст. 296 Кримінального Кодексу (далі – КК) України – як хуліганство, вчинене групою осіб. Враховуючи той факт, що КПК вимагає протягом доби внести відомості про кваліфікацію вчиненого *кримінального правопорушення* (курсив наш – В. ІІІ.), подібна помилкова, на нашу думку, оцінка небезпечних дій з точки зору кримінального закону все одно не може бути виправданою.

Під час дискусії на щорічному львівському форумі з нагоди чергової річниці вітчизняного кримінального закону А. А. Музика не без жалю та сарказму назвав такі діяння «люстраційним хуліганством».

Відповідно до ч. 1 ст. 296 КК України вчинення хуліганства має бути з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується винятковим ци-

нізмом або особливою зухвалістю.

У представлених засобами масової інформації (далі – ЗМІ) далеко непоодиноким випадків «люстраційного хуліганства» для всіх очевидним є той факт, що активні учасники таких дій керуються виключно корисними мотивом. Офіційно проголошена мета – зміна керівника певного рівня певного органу.

Таким чином, кваліфікація подібних дій за ст. 296 КК України є неправильною та безперспективною з точки зору відновлення порушеного права в суді.

Вважаємо, у більшості з таких випадків має місце групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України) – організація або активна участь у груповому порушенні громадського порядку, що призвели до суттєвого порушення роботи підприємства, установи чи організації. Проте головною проблемою тут є процесуальне закріплення самого факту суттєвого порушення та визнання його таким представниками судової влади.

Отже, прогалини правового забезпечення охорони громадського порядку та моральності дійсно мають місце. Однозначно слід замислитись над доповненням КК України новими статтями або зміною існуючих.

У цьому напрямку заслуговує на увагу пропозиція представників Генеральної прокуратури України щодо встановлення кримінальної відповідальності за фінансування описаних вище «громадських акцій». Стосовно іншої – криміналізації завідомо неправдивого повідомлення у ЗМІ про певну людину чи підприємство, установу, організацію – тут слід вести мову про ненадмірність кримінально-правових заборон та їх активне громадське і фахове обговорення. Знову ж таки, слід не забувати про негативні наслідки, на жаль, непоодинокі спроб вирішити певні давно назрілі соціальні проблеми засобами кримінальної репресії.

У контексті сказаного доречним буде навести такі думки вчених.

Як не парадоксально, зауважує О. М. Костенко, але добро і зло мають спільний корінь – це воля людини. Зло, в тому числі злочинність, не можна викоренити, не позбавивши людей волі, що є також і коренем добра. Основа будь-якої безпеки людей – їхня культура [4, с. 177, 182].

У 1903 році Л. Є. Владимиров опублікував працю «Кримінальний законодавець як вихователь народу», де зазначає, що потрібно, за можливістю, зменшити кількість різних обмежень, порушення яких складає довгий список злочинів і проступків, особливо таких обмежень, що створюють умовні злочини, тобто не всім зрозумілі злочини, а злочини, які є такими тільки тому, що вони заборонені під страхом покарання [5, с. 49].

У свою чергу, Ч. Беккарія зазначав, що забороняти більшість байдужих діянь – означає не попереджувати злочини, а створювати нові злочини і довільно плутати поняття добродійства і пороку, які зазвичай проголошуються вічними і безсумнівними. До чого ми б дійшли, якби заборонили все, що може дати привід для злочину? Тоді б взагалі довелось заборонити людині розпоряджатися власними почуттями [6, с. 150].

Також у прогресивних не за часом ідеях Л. Є. Владимірова знаходить своє продовження основна ідея праці Ч. Беккарія – найважчий засіб запобігання зло-

чинам полягає в удосконаленні виховання [6, с. 6.]. Сам Л. Є. Владиміров стверджував, що основне завдання морального виховання народу, як і окремої людини, зводиться до невинного розвитку почуття відповідальності, почуття жалю (співчуття) та здатності поважати (шанувати) [5, с. 1].

Наведені наукові твердження (або навіть прямі вказівки до дії) визначних вчених-криміналістів свідчать про актуальність порушеної проблеми, оскільки саме зараз як ніколи нагальним постало завдання із забезпечення безпеки людини. Значна частина українського суспільства позбавлена можливості користуватися навіть елементарними правами через відсутність звичного відчуття захищеності від будь-яких загроз. З іншого боку, інша невеличка частина суспільства надмірно реалізує свої конституційні права, повністю ігноруючи вимоги закону та порушуючи його. Така ситуація превалювання природного права над позитивним однозначно вимагає нормативного закріплення їх хоча б рівнозначності.

Висновки. Отже, першочерговим завданням щодо мінімізації негативних соціальних та кримінально-правових наслідків надмірної реалізації громадянами України конституційного принципу верховенства права є його безапеляційна заміна у Конституції України на принцип верховенства закону, на чому акцентує увагу В. К. Грищук.

Більш реальним (враховуючи дійсний стан внесення змін та доповнень до Основного Закону) заходом є широка пропагандистсько-ідеологічна діяльність з виховання у кожному з нас справжніх патріотів Української держави. Одну з провідних ролей у цьому повинні відігравати ЗМІ та навчально-виховні заклади всіх рівнів – від дитячого садочка до вищої школи.

Можливо, удосконалення виховання призведе до зниження рівня злочинності та підвищення нашої культури – як групової, так й індивідуальної – і саме це стане дієвим фундаментом безпеки людини. Разом з тим слід почати активно впроваджувати прогресивні ідеї епохи Відродження, що *свободи не буває без порядку як прав без обов'язків. Свобода є порядок.*

Бібліографічні посилання

1. Шаблистий В. В. Обов'язки і відповідальність людини і громадянина як гарантія реалізації її прав та свобод (кримінально-правовий аспект) / В. В. Шаблистий // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна . Серія «Право». – 2012. – Вип. 12. – С. 318-320.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – 17 листопада. – № 219.
3. Навроцкий В. Уголовное право и уголовное законодательство: соотношение понятий / В. Навроцкий // Право Украины. – 2011. – № 9-10. – С. 21-25.
4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія / О. М. Костенко. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
5. Владиміровъ Л. Е. Уголовный законодатель как воспитатель народа / Л. Е. Владиміровъ. – М., 1903. – 244 с.

6. Чезаре Беккариа. О преступлениях и наказаниях / сост. и предисл. В. С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2008. – VI, 184 с. – (Библиотека криминолога).

Шаблюстий В. В. Социальные и уголовно-правовые последствия реализации конституционного принципа верховенства права в Украине. В статье получил дальнейшее развитие нетрадиционный подход к пониманию конституционного принципа верховенства права в Украине. Поддержано мнение тех ученых, которые однозначно указывают на необходимость нормативного закрепления и использования принципа верховенства закона, а не права, поскольку существуют негативные и опасные социальные и уголовно-правовые последствия превалирования права над законом.

Ключевые слова: право, закон, верховенство права, верховенство закона, уголовный закон, преступление, общественный порядок, хулиганство.

Shablysty V. V. Social and criminal consequences of implementation of the constitutional principle of the rule-of-law in Ukraine. This article was developed innovative approach to understanding the constitutional rule of law in Ukraine. The author has supported those scientists who clearly demonstrate the need and use of regulatory consolidation of the rule of statute, not law, since there are negative and dangerous social and criminal consequences of the prevalence of law over the statute.

Detailed analysis of Section II of the Constitution of Ukraine showed that it provided more than thirty-five of the rights and freedoms of the man and the citizen, while duties – a little more than four. This imbalance between the rights and duties of the man and the citizen does not contribute to the protection of their security, because the vast majority of ordinary citizens of Ukraine are not aware of all their rights, duties, they either ignore, or they really do not know. In the Ukrainian legal system there is a similar situation with the rights and responsibilities clearly defined range of subjects – right tenfold dominated duties.

Therefore, priority on minimizing negative social and criminal consequences of excessive exercise by citizens of Ukraine constitutional rule of law is its unconditional replacement of the Constitution of Ukraine with the rule of statute.

A more realistic (given the true state of amendment of the Basic Law) is a broad measure of propaganda and ideological education activities in each of us the true patriots of the Ukrainian state. One of the leading roles in this must play media and educational institutions at all levels - from kindergarten to high school.

Perhaps the improvement of education lead to reducing crime and improving our culture – both group and individual – and this will be true foundation of human security. However, it should start actively implement progressive ideas of the Renaissance – is no freedom without order as rights without responsibilities. Freedom is in order.

Keywords: law, statute, rule of law, rule of statute, criminal law, crime, public order, hooliganism.

Надійшла до редакції 17.09.2014